

प्रस्तावना

स्वातंत्र्यानंतर आपल्या राज्यघटनेने लोकशाही आणि सामाजिक न्यायाच्या प्रस्थापनेसाठी समतेचे हक्क सर्व भारतीय नागरिकांना मान्य केले तरी स्त्री स्वातंत्र्याचा प्रश्न परंपरागत समाज रचनेतील कौटुंबिक कायद्यामुळे कायमच राहिला होता. हिंदू कोड बिलांच्या माध्यमांतून हिंदू स्त्रियांच्या प्रश्न सुटला नाही, तरी नंतर वेगवेगळ्या प्रकारचे कायदे करून मोठ्या प्रमाणावर हिंदू स्त्रियांना न्याय देण्याचे प्रयत्न करण्यात आले. परंतु मुस्लिम व्यक्तिगत कायदा कुराणाप्रणीत असल्याने अबाधित आहे. म्हणून तो बदलता येणार नाही. अशा भूमिका घेऊन मुस्लिम नेत्यांनी समान नागरी कायद्याच्या प्रस्थापनेला सातत्याने विरोध केल्यामुळे मुस्लिम स्त्रियांच्या हक्कांचा प्रश्न बिकट बनला. त्यातही अलीकडच्या काळांत, मुस्लीमांतील अनेक बायका करण्याची कायद्यांतील तरतूद, तोंडी तलाकमुळे मुस्लीम स्त्रियांची होणारी अन्यायाची परिस्थिती या विरुद्ध जोरदार प्रतिक्रिया निर्माण होऊ लागली. मुस्लिमांच्या समान नागरी कायद्याच्या असणा-या विरोधाचे भांडवल करून हिंदूत्ववादी विरोधाचे राजकारण सुरु केले. हिंदू समाजाला भडकविण्याच्या त्यांच्या राजकारणांमुळे दंगलीचे प्रमाण वाढले इस्लाम हा प्रतिगामी धर्म असून इस्लाममुळे मुस्लिम समाजात अलगतता निर्माण होत आहे आणि मुस्लीम स्त्रियांच्या गुलामगिरीला इस्लामच कारणीभूत आहे. असा समज प्रसारित झाला. शाह बानो आणि बाबरी मशिदीच्या विध्वंसानंतर हा संघर्ष आणखीन तीव्र झाला. एकूण मुस्लीम स्त्रियांच्या सुधारणेचा प्रश्न कठीण बनला. म्हणून त्या प्रश्नाचा अभ्यास करण्यासाठी हा विषय निवडला आहे. त्यामधून मुस्लीम स्त्रियांच्या सुधारणेचा प्रश्न आणि मुस्लीम व्यक्तिगत कायद्यातील बदलाचा असणारा विरोध याचे विश्लेषण करणे, हा या प्रबंधाचा हेतू आहे.

आतापर्यंत, समान नागरी कायद्याच्या निर्मितीला असणारा विरोध मुस्लीम व्यक्तिगत कायद्यातील बदलाला विरोध, आणि मुस्लीम स्त्री सुधारणेला विरोध या विषयांच्या अभ्यास झालेला नाही. असे नाही या तिन्ही विषयांवर अभ्यास झालेले आहेत. संशोधन करून पुस्तके लिहिण्यात आली आहेत. परंतु या तिन्ही विषयांना एकत्रित जोडून, मुस्लीम स्त्रियांच्या प्रश्नाची चिकित्सा झालेली नाही. समान नागरी कायदा म्हणजे काय, तो कां असावा आणि कां असू नयेत त्याची चर्चा करणारी पुस्तके लिहिण्यात आली आहेत. तसेच मुस्लीम व्यक्तिगत कायद्यावर टीका करणारे किंवा समर्थन करणारे अभ्यास उपलब्ध आहेत. परंतु मुस्लीम व्यक्तिगत कायदा किष्कृत कुराणाप्रमाणे आहे आणि त्याचे प्रतिगामी स्वल्प कशामुळे आहे, आणि त्या मागील राजकारण कशा स्वल्पाचे आहे, याचा फारसा अभ्यास झालेला नाही. माझ्या संशोधनाचे वेगळेपण या तिन्ही विषयांचा सलग अभ्यास करून, मुस्लीम स्त्रियांच्या प्रश्नाला प्राधान्य देणे यात आहे. इंग्रजीत या प्रकारचे लिखाण आणि संशोधन उपलब्ध असले तरी, मूळ कुराण प्रणीत इस्लामी कायदा आणि मुस्लीम व्यक्तिगत कायदा यांचे समाधानकारक विश्लेषण फारसे झालेले नाही म्हणून एम. फिल चा अभ्यासासाठी हा विषय निवडला आहे.

मुस्लीम स्त्रियांचे प्रश्न, समान नागरी कायदाची समस्या आणि मुस्लीम व्यक्तिगत कायद्याची स्वल्प, यावर मराठीत फारसे लिखाण झालेले नाही. हमीद दलवाईच्या लिखाणातून त्या संबंधाने अपु-या स्वल्पाची मांडणी झालेली आहे. मुस्लीम सत्यशाोधक मंडळाने प्रसिध्द केलेल्या काही लेख आणि पुस्तकांतून तलाक आणि सवत - बंदीच्या कायदाबाबदलची चर्चा आहे. परंतु त्यांनी मूळ इस्लामी धर्मशास्त्रांतील भूमिका तपासून पाहिलेल्या नाहीत, अलीकडच्या काळात श्री जगन फडणीस, डॉ. ना. य. डोळे, यांनी समान नागरी कायदांची चर्चा करण्या-या पुस्तिका लिहल्या आहेत. श्री गोविंदराव घानसरे यांचे देखील पुस्तक आहे. ए. ए. फेजी यांच्या पुस्तकांचे मराठी भाषांतर

मुस्लिम व्यक्तिगत कायदयात सुधारणा " श्रीपन्नालाल सुराणा यांनी केलेले आहे.

इंग्रजीतून या विषयावरील लिखाणा आणि संशोधन प्रामुख्याने सुप्रसिध्द कायदे पंडित प्रा. ताहीर महमूद आणि डॉ. असगर अली इब्जिनियर यांचे आहे. त्यावर प्रा. लोखंडवाला यांचे ही लिखाणा आहे. विशेषतः प्रा. ताहीर महमूद यांनी लिहलेली अॅन इंडियन सिव्हील कोड अॅंड इस्लामिक लॉ, पर्सनल लॉज इन इस्लामिक कंट्रीज, पर्सनल लॉज इन क्रायसिस, मुस्लीम पर्सनल लॉ, कॉमन सिव्हील कोड ही पुस्तके या विषयावरील मूलभूत महत्त्वाची पुस्तके आहेत. तसेच मौ महमूद अली यांचे " रिलिजन ऑफ इस्लाम " आणि अमीर अली यांचे " दि स्पीरिट ऑफ इस्लाम ही विशेष महत्त्वाचे ग्रंथ आहेत. डॉ. असगरअली इब्जिनियर यांनी देखील या विषया संबंधी विपुल लिखाणा केले आहे. त्यात ही त्यांची " मुस्लिम्स इन इंडिया " आणि " राईट्स ऑफ वूमन इन इस्लाम " ही पुस्तके संबंधित विषयावर भरपूर माहिती देणारी पुस्तके आहेत. या सर्व पुस्तकांचा यथाशक्ती अभ्यास करून माझ्या विषयाचे विवेचन करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

माझ्या या विषयावरील अभ्यासाचे स्वल्प ऐतिहासिक दृष्ट्या कुराण शारिफ चा कायदा कसा विकसित होत गेला. त्यांत परिस्थिती प्रमाणे बदल झाले का नाहीत हे तपासून पाहणे आणि इस्लामी कायदे शास्त्राच्या विकासाचे टप्पे स्वल्प अभ्यासून मुस्लिम स्त्रियांच्या हक्कांची आणि दुय्यम स्थानाची कारणे शोधणे आणि मुस्लिम व्यक्तिगत कायदयातील स्वल्प पाहणे हे असल्याने प्रस्तुत प्रबंधात ऐतिहासिक अभ्यास पध्दतीचा वापर केला आहे. ऐतिहासिक पध्दतीचा वापर करीत असताना, मूळ कागदपत्रे घटनांच्या जाणकारांची कागदपत्रे यांचा विशेष आधार घेणे शक्य झालेले नाही. त्या शेवजी, कुराण शारिफची आणि हदीसची भाषांतरे तसावरील टिका, तसेच मुस्लिम कायदेशास्त्रावरील पुस्तके, मुस्लिम व्यक्तिगत कायदयाची माहिती देणारी पुस्तके यांचा ऐतिहासिक पध्दतीने आढावा घेऊन, कुराण आणि इस्लामी कायदेशास्त्र कुराण मुस्लीम व्यक्तिगत कायदा यांचा अभ्यास करण्यासाठी.....

तुलनात्मक विश्लेषणात्मक पध्दतीचाही वापर केलेला आहे.

—x—